

Wybiórczość siedliskowa żuka leśnego *Anoplotrupes stercorosus* (Scriba) i żuka wiosennego *Trypocopriss vernalis* (L.) (Coleoptera: Geotrupidae) w borze sosnowym świeżym w zależności od wieku drzewostanu

Habitat selection by two species of dung beetle, *Anoplotrupes stercorosus* (Scriba) and *Trypocopriss vernalis* (L.) (Coleoptera: Geotrupidae), changes with stand age in a fresh pine forest

Dawid Marczak

Kampinoski Park Narodowy, ul. Tetmajera 38, 05–080 Izabelin; Wyższa Szkoła Ekologii i Zarządzania w Warszawie,
Wydział Ekologii, ul. Wawelska 14, 02–061 Warszawa
Tel. +48 22 7226001 e-mail: dawid.marczak@gmail.com

Abstract. In Poland, *Anoplotrupes stercorosus* (Scriba) and *Trypocopriss vernalis* (L.), are very common throughout the whole country and belong to the most numerous representatives of the Geotrupidae family. Research on the habitat selectivity of *Anoplotrupes stercorosus* (Scriba) and *Trypocopriss vernalis* (L.) was conducted in the years 2004–2006 in the Wipsowo Forest Inspectorate (Regional Forest Department in Olsztyn). The dung beetles were collected using Barber traps installed in a clear-cut comprising, 2, 3, 5, 8, and 16 year old thickets and tree-stands aged 30, 45, 60, 80, 100 and 135 years. According to phytosociology these tree-stands are a plant community of fresh continental pine forest (*Peucedano-Pinetum*), while typologically all sites are within the fresh coniferous forest. During the course of this research 29197 individual dung beetles were captured, including 23137 individuals of *A. stercorosus* and 6060 individuals of *T. vernalis*. Both species were caught at each research site. At nearly all sites *A. stercorosus* dominated. Only within the clear-cut area were the number of *T. vernalis* was higher than at other sites. Very many individuals of *T. vernalis* were present in the clear-cut area but their numbers decreased gradually with increasing tree-stand age. An opposite situation was noted for *A. stercorosus*. There was an interesting statistically-significant decrease in the abundance of both species in the middle-aged tree-stands – 30, 45 and 60-year-old. Analyzing the seasonal dynamics revealed one peak in the population of *T. vernalis* in July, whereas there were two peaks in the population of *A. stercorosus*: a small peak in July and a much larger peak in September. There was a significant negative correlation between the numbers of *T. vernalis* and tree-stand age ($p < 0.05$, $r = -0.57$), and a significant positive correlation between the *A. stercorosus* population size and tree-stand age ($p < 0.05$, $r = 0.48$).

Key words: Geotrupidae, *Anoplotrupes stercorosus*, *Trypocopriss vernalis*, ecology, afforestation, NW Poland.

1. Wstęp

Żukowate (Geotrupidae) ze względu na przynależność do grupy troficznej saprofitów pełnią ogromną rolę w ekosystemach leśnych (Rembiałkowska 1980; Rojewski 1980). Oba gatunki, którym poświęcona jest niniejsza praca są bardzo pospolite w Polsce i należą do najliczniejszych w kraju przedstawicieli rodziny żukowate (Stebnicka 1976; Burakowski et al. 1983).

Anoplotrupes stercorosus (Scriba) jest gatunkiem leśnym, a jego larwy odżywiają się głównie martwą materią pochodzenia roślinnego, szczególnie ściółką, którą dorosłe osobniki zakopują w korytarzach i komorach lęgowych (Stebnicka 1976). Tischler (1976) oraz Erbeling L. i M. (1984) obserwowali także żerowanie tego gatunku na padlinie. Drugi gatunek – *Trypocopriss vernalis* (L.), także odżywia się martwą

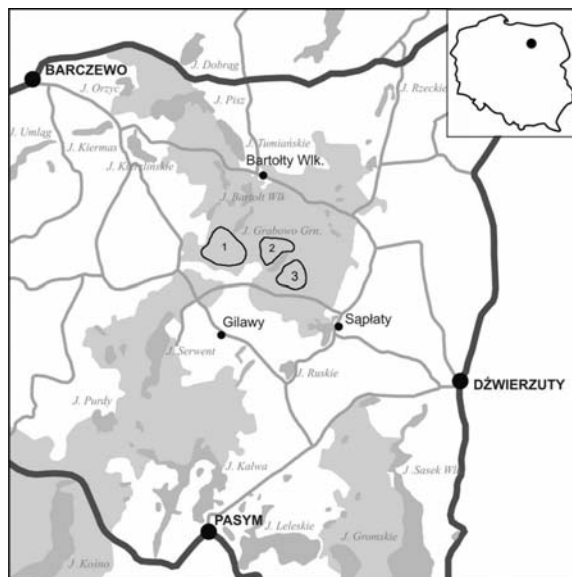
materią organiczną, ale preferuje raczej odchody zwierząt roślinożernych (Szyszko 1983).

W literaturze naukowej poświęcono dotychczas wiele miejsca ekologii obu gatunków. Borowski (1960) badał skład gatunkowy oraz rolę gatunków z rodzaju żuk w gospodarce leśnej. Szwalko (1995) analizował możliwość wykorzystania żukowatych do monitoringu Puszczy Białowieskiej. Skłodowski et al. (1998) badali występowanie przedstawicieli rodzaju żuk na zrębach z pozostawionymi kępami sosen, a Klimaszewski i Szyszko (2000) analizowali żukowate drzewostanów sosnowych o niskim współczynniku zadrzewienia. Plewińska (2007) prowadziła eksperymenty z zastosowaniem pułapek wabiących, mające na celu wykazanie wpływu dostępności pokarmu na populację *Anoplotrupes stercorosus*. Byk (2004, 2005) podjął się przeanalizowania wpływu zalesień na gruntach porolnych i leśnych na zmiany liczebności żuka leśnego i wiosennego. Autor ten prowadził także badania nad zmianami liczebności i składem zgrupowań Geotrupidae wraz z wiekiem borów sosnowych (Byk 2011). Z kolei Byk i Semkiw (2010) analizowali wybiórczość siedliskową żuka leśnego w Puszczy Białowieskiej.

Celem pracy była analiza występowania ilościowego oraz współwystępowania dwóch gatunków z rodziny Geotrupidae: *Anoplotrupes stercorosus* i *Trypocopris vernalis* w siedlisku boru sosnowego świeżego w aspekcie zróżnicowania wiekowego drzewostanu.

2. Teren badań

Badania prowadzono w Polsce północno-wschodniej (kwadrat UTM DE85), w województwie warmińsko-mazurskim. Powierzchnie badawcze były zlokalizowane na terenie leśnictwa Nerwik, będącego jednostką Nadleśnictwa Wipsowo (ryc. 1). Powierzchnia nadleśnictwa zajmuje 25027,23 ha, z czego na leśnictwo Nerwik przypada 1322,4 ha. Gatunkiem dominującym w badanym drzewostanie jest sosna zwyczajna (*Pinus sylvestris* L.), zmieszana ze świerkiem pospolitym (*Picea abies* L.), brzozą brodawkowatą (*Betula pendula* Roth.), dębem (*Quercus* sp.), grabem pospolitym (*Carpinus betulus* L.) i modrzewiem (*Larix* sp.). Siedliskowo dominuje bór mieszany świeży – zajmuje on około 56% powierzchni leśnictwa. Fitosocjologicznie drzewostany na tym siedlisku odpowiadają zespołowi kontynentalnego boru sosnowego świeżego (*Peucedano-Pinetum*) (Matuszkiewicz 2001), chociaż skład gatunkowy oraz stosunki ilościowe roślinności dna lasu kształtują się różnie w poszczególnych okresach wzrostu drzewostanu (Szujewski 1971). Pod względem typologicznym wszystkie stanowiska badawcze odpowiadały borowi świeżemu rosnącemu na glebach leśnych.

Rycina 1. Teren badań: 1 – uprawa w wieku 5 lat i młodnik w wieku 16 lat, drzewostany w wieku 30 i 60 lat; 2 – zrąb, uprawa w wieku 2, 3 i 8 lat; 3 – drzewostany w wieku 45, 80 i 135 lat

Figure 1. Study area: 1 – thickets at the age of 5 and 16 years, stands at the age of 30 and 60 years; 2 – clearcut and, thickets at 2, 3 and 8 years; 3 – stands at 45, 80 and 135 years

Do badań wybrano 12 powierzchni różniących się wiekiem rosnącego tam drzewostanu – od zrębu zupełnego wykonanego w borze świeżym po dojrzały bór przeznaczony do wyrębu. Młodsze fazy rozwojowe drzewostanu były badane w mniejszym przedziale wiekowym ze względu na szybkie zmiany w strukturze podłoża (wykształcenie ściółki, pojawianie się i znikanie podłoża mszystego), co jest związane ze zmianami naświetlenia, na co największy wpływ ma wytwarzanie się niższych partii gałęzi młodych drzewek i tworzenie przez nie gęstego zwarcia, niedopuszczającego światła. W pierwszej klasie wieku wybrano do badań nasadzenia sosny w wieku 2, 3, 5, 8 i 16 lat. Kolejną klasę stanowiły drzewostany średniowiekowe, których przedział wiekowy był większy ze względu na mniejsze zmiany, jakie zachodzą w tych drzewostanach. W klasie tej badania przeprowadzono w drzewostanie o wieku 30, 45 i 60 lat. Klasę drzewostanów starych reprezentowały powierzchnie, na których wiek drzew wynosił 80, 100 i 135 lat.

3. Materiał i metody pracy

Badania terenowe prowadzono w latach 2004–2006. Do połowu chrząszczy epigeicznych używano pułapek typu Barbera (Barber 1931). Metoda ta jest standardowa i szeroko stosowana w tego typu badaniach (Thiele 1977).

Pojedynczą pułapkę stanowiły plastikowe kubki o pojemności 500 cm³. Średnica górnej strony kubka, będącej jednocześnie wlotem do pułapki, wynosiła 10 cm. Każdą pułapkę umieszczano w gruncie tak, żeby jej górna krawędź była równa z poziomem podłoża, co zapewnia łatwe wpadanie chrząszczy penetrujących powierzchnię gleby. W celu uśmiercania i konserwowania owadów wpadających do pułapki wypełniano ją 200 ml glikolu etylenowego. Aby zmniejszyć napięcie powierzchniowe glikolu dodawano kilka kropel detergentu.

W każdym badanym drzewostanie zainstalowano 10 pułapek. Układ pułapek miał charakter liniowy, a odstępy pomiędzy nimi wynosiły 10 m.

Okres odłowu chrząszczy obejmował sezon wegetacyjny i trwał od kwietnia do pierwszych mrozów na jesieni. W kolejnych latach były to okresy:

- 05.05.2004 – 11.11.2004,
- 28.04.2005 – 23.10.2005,
- 25.04.2006 – 16.11.2006.

Pułapki były opróżniane regularnie co około 10 dni. Materiał z pułapek był sortowany i oznaczany.

Dla każdej powierzchni wyliczono współczynnik dominacji obu gatunków, czyli udział procentowy każdego gatunku w zgrupowaniu. Wykonano także analizę łożności obu taksonów żuków na podstawie sumarycznej liczby osobników odłowionych we wszystkie pułapki w ciągu każdego miesiąca badań i przeprowadzono analizę korelacji ich liczebności z wiekiem drzewostanu. Oceniono także podobieństwo jakościowo-ilościowe zgrupowań żuków zasiedlających badane powierzchnie na podstawie wskaźnika Bray-Curtisa (1957). Istotność statystyczną stwierdzonych różnic w liczebności obu gatunków na badanych powierzchniach sprawdzono za pomocą testu t-Studenta ($p < 0,05$). Obliczenia statystyczne wykonano w programie Statistica oraz BiodiversityPro.

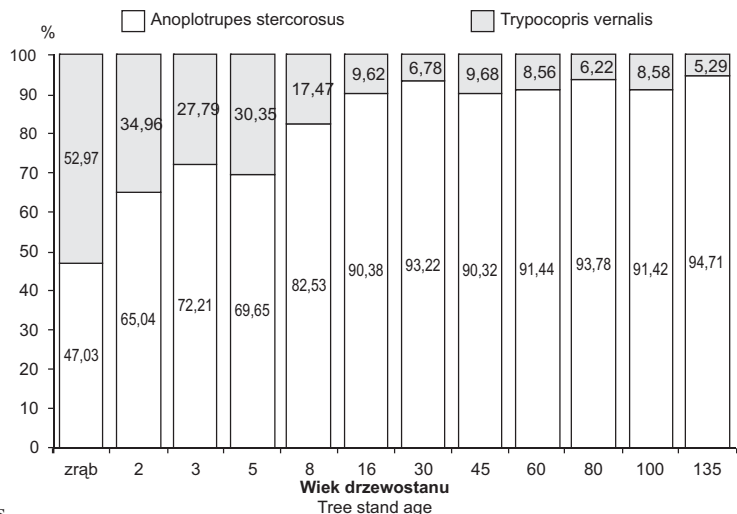
4. Wyniki

W trakcie badań odłowiono 29197 żuków, w tym 23137 osobników *A. stercorosus* i 6060 osobników *T. vernalis*. Oba gatunki odłowiono na każdej badanej powierzchni.

Analiza dominacji pozwoliła stwierdzić, iż prawie na wszystkich powierzchniach dominował *A. stercorosus*. Jedynie na zrębie zauważono większy udział *T. vernalis* (ryc. 2). Struktura dominacji obu gatunków w młodnikach z drzewkami w wieku 2, 3 i 5 lat była dość stała i wynosiła dla *T. vernalis* około 30%, natomiast dla *A. stercorosus* około 70%. Żuk leśny największy udział miał w drzewostanach dojrzałych – 80-letnich i 135-letnich.

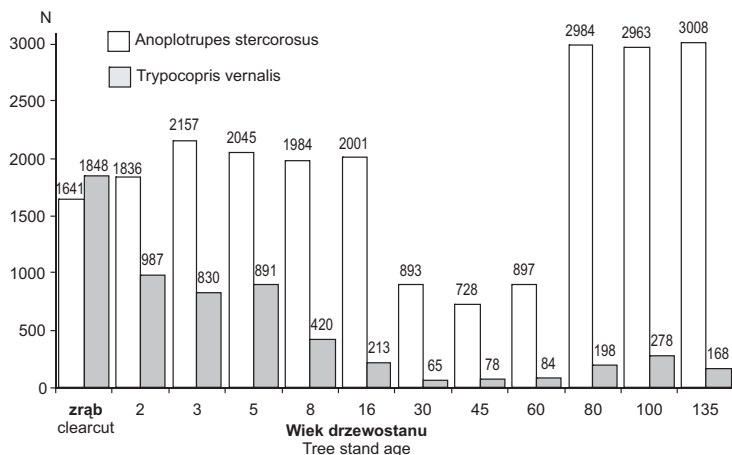
Liczba odłowionych osobników żuka wiosennego była największa na zrębie i zmniejszała się wraz ze wzrostem wieku drzewostanu (ryc. 3). Jedynie w drzewostanach powyżej 80 lat ponownie, jednak nieznacznie, nastąpiło zwiększenie liczebności tego gatunku. Odwrotną sytuację odnotowano w przypadku żuka leśnego (ryc. 3), choć w drzewostanach średniowiekowych – 30, 45 i 60-letnich, zauważalny był znaczący, istotny statystycznie spadek liczebności odławianych osobników obu gatunków (ryc. 3). Zaobserwowano istotne różnice pomiędzy liczebnością żuka wiosennego na poszczególnych stanowiskach. W przypadku żuka leśnego istotne statystycznie różnice w liczbie odłowionych okazów odnotowano tylko pomiędzy zrębem i drzewostanami najmłodszymi (2, 3, 5, 8 i 16-letnimi) a drzewostanami dojrzałymi (80, 100 i 135 letnimi).

Dynamika sezonowa obu gatunków kształtowała się odmiennie: w przypadku żuka wiosennego zauważono jeden szczyt liczebności – w sierpniu, natomiast w przypadku żuka leśnego – dwa szczyty: mniejszy w lipcu oraz znacznie większy we wrześniu (ryc. 4).

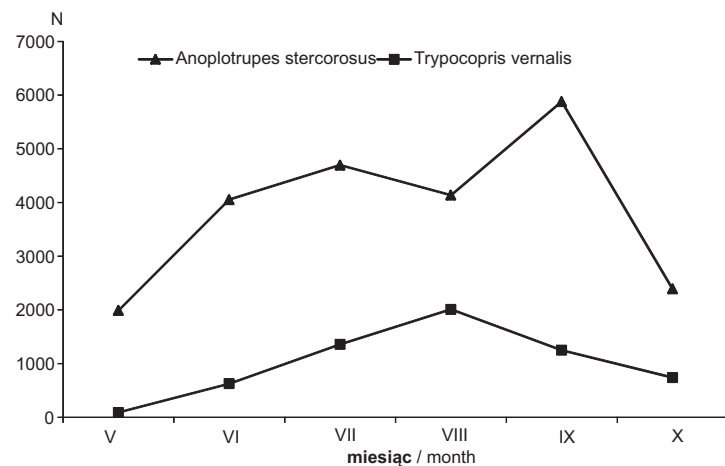
Rycina 2. Struktura dominacji zgrupowania żuków – leśnego i wiosennego, na badanych powierzchniach

Figure 2. The dominantion structure of *A. stercorosus* and *T. vernalis* on the research sites

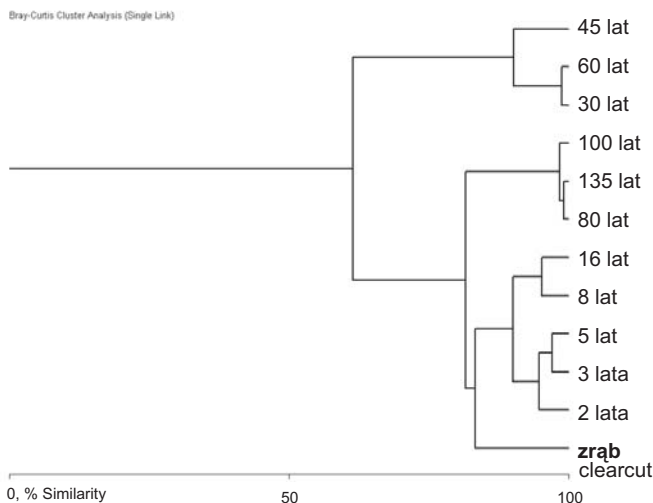
Rycina 3. Liczebność żuka wiosennego i żuka leśnego w badanych drzewostanach w różnym wieku

Figure 3. Changes in numbers of *T. vernalis* and *A. stercorosus* on the research sites

Rycina 4. Dynamika sezonowa żuka leśnego i żuka wiosennego

Figure 4. Seasonal dynamics of *A. stercorosus* and *T. vernalis*

Rycina 5. Dendrogramu podobieństwa jakościowo-ilościowego badanych powierzchni metodą Bray-Curtisa

Figure 5. Dendrogram of quality-number similarities of the research sites according to the Bray-Curtis method

Pomiędzy liczebnością żuka wiosennego a wiekiem drzewostanu ($p < 0,05$) odnotowano istotną korelację ujemną ($-0,57$), natomiast pomiędzy liczebnością żuka leśnego a wiekiem drzewostanu ($p < 0,05$) – istotną korelację dodatnią ($0,48$).

Dendrogram podobieństw jakościowo-ilościowych pogrupował badane powierzchnie na dwa klastry podobne w około 60% (ryc. 5). Pierwszy klaster utworzyły

zgrupowania żuków zasiedlających drzewostany 30, 45 i 60-letni. W obrębie drugiego klastra, grupującego pozostałe powierzchnie, dało się wyznaczyć dwie podgrupy. Pierwsza objęła zgrupowania żuków występujące na zrąbach i w drzewostanach najmłodszych – w wieku 2, 3, 5, 8 i 16 lat, natomiast druga – zgrupowania w drzewostanach dojrzałych – w wieku 80, 100 i 135 lat.

5. Dyskusja

Gatunkiem dominującym w każdym z badanych zgrupowań, z wyjątkiem zgrupowania na zrębie, był żuk leśny. Udział tego typowo leśnego chrząszcza w zgrupowaniach żuków wahał się w granicach od 47,03% na zrębie do 94,71% w drzewostanie w wieku 135 lat. Bardzo duża liczebność tego gatunku w środowisku leśnym jest związana z powszechnością i dostępnością dużej ilości martwej materii organicznej, którą ten gatunek się odżywia (Stebnicka 1976; Burakowski et al. 1983; Byk 2004; Byk i Semkiw 2010). Udział *A. stercorosus* w zgrupowaniach żuków w drzewostanach najmłodszych był mniejszy niż w zgrupowaniach w drzewostanach dojrzałych. Dodatni wynik korelacji liczebności tego gatunku wraz z wiekiem drzewostanu wskazuje na specjalizację siedliskową, z preferencją starszych, litych drzewostanów. Podobne obserwacje poczynił Koch (1991). Byk (2004) w badaniach zmian liczebności *A. stercorosus* pod wpływem zalesień w Puszczy Człuchowskiej także zauważył, że liczba łowionych osobników wzrasta w gradiencie wieku – od zrębu, przez uprawy aż do dojrzałych drzewostanów. Podobne wyniki uzyskał także na zalesionych gruntach porolnych. W badaniach nad zgrupowaniami Geotrupidae w borach sosnowych w Puszczy Człuchowskiej Byk (2011) także stwierdził wyraźne zwiększenie się liczebności tego gatunku w starszych klasach wiekowych. Szyszko (1983) wykazał, że *A. stercorosus* nie występuje na zrębach i w uprawach, pojawia się dopiero w drzewostanach 18-letnich, a największą liczebność osiąga w drzewostanach 60-letnich. W opisywanych badaniach, *A. stercorosus* występował w każdej z badanych klas wiekowych, a największy udział osiągał w drzewostanach dojrzałych.

Według Burakowskiego et al. (1983) *A. stercorosus* występuje jako imago wiosną (od kwietnia do czerwca) oraz jesienią (od lipca do października). Potwierdzają to także wyniki badań innych autorów (Błażejowski 1956; Borowski 1960; Kočárek 2003). Erbeling L. i M. (1984) stwierdzają, iż żuk ten pojawia się liczniej wiosną niż jesienią. W prezentowanych przez nich badaniach zanotowano również dwa szczyty liczebności – mniejszy w lipcu, a większy we wrześniu. Podobne wyniki w badaniach w Puszczy Człuchowskiej uzyskał Byk (2004, 2011).

Drugi z gatunków *T. vernalis* największy udział w zgrupowaniu żuków miał na zrębie 52,97%, a jego liczebność zmniejszała się wraz z wiekiem drzewostanów. *T. vernalis* jest gatunkiem związanym z młodszymi fazami rozwojowymi lasu, co potwierdza ujemna korelacja jego liczebności z wiekiem drzewostanu. Występuje on w różnych środowiskach. Większa liczebność tego gatunku w uprawach niż w starym lesie, ale zara-

zem jego obecność w starszych drzewostanach, wskazuje na preferencje siedliskowe w kierunku stref ekotonalnych – terenów otwartych, graniczących z lasami (Aleksandrowicz, Pisanenko 1991). Byk (2011) także zauważył zwiększenie liczebności tego gatunku w młodszych klasach wiekowych, jednak w jego badaniach gatunek jest również liczny w dojrzałych drzewostanach. Z kolei Szyszko (1983) wskazuje, że największa liczebność *T. vernalis* jest w młodnikach 11–14 letnich. Być może jest to związane z faktem, iż Szyszko (1983) prowadził badania na zalesionych gruntach porolnych, gdzie proces sukcesji przebiega nieco inaczej niż na siedliskach leśnych z gospodarką zrębową.

Żuk wiosenny jako saprofag związany jest z odchodami zwierząt. Klimaszewski i Szyszko (2000) zwracają uwagę na zwiększoną liczebność, z jednej strony *T. vernalis*, z drugiej zwierzyny płowej, w nietypowo wykształconych drzewostanach sosnowych. W lasach zdegradowanych i prześwietlonych, gdzie było dużo zwierzyny, odłowili oni o wiele więcej *T. vernalis* niż w drzewostanach zwartych. Prawdopodobnie na zrębie i w uprawach istnieje analogiczna sytuacja: utrzymuje się większe pogłowie zwierzyny płowej – saren i jeleni, niż w drzewostanach zwartych, a co za tym idzie – jest tam większa baza pokarmowa tego gatunku chrząszcza.

Szczyt liczebności tego gatunku przypadł na sierpień, nieco inaczej niż w badaniach Byka (2005, 2011) w Puszczy Człuchowskiej, gdzie najwięcej osobników odławiano w okresie od czerwca do sierpnia.

Analiza podobieństwa faunistycznego metodą Bray-Curtisa wyraźnie wyodrębniła klaster obejmujący zgrupowania żuków zasiedlających drzewostany średnio-wiekowe – 30, 45 i 60-letnie. W drzewostanach tych liczebność obu gatunków żuków była wyraźnie mniejsza. W przypadku żuka leśnego prawdopodobnie jest to związane z małą ilością martwej materii organicznej odłożonej w postaci ściółki. W tym okresie wzrostu lasów następuje całkowite zacienienie podłoża, wycofują się mchy, a ubogą ściółkę tworzy tylko opadłe igliwie sosnowe. W związku z brakiem w runie roślinności drzewostany w tym wieku są niechętnie penetrowane przez zwierzęta, stąd mniejsza jest też liczebność żuka wiosennego, uzależnionego od odchodów dużych roślinożerców (Klimaszewski i Szyszko 2000). W cyklu odtworzeniowym lasu drzewostany w tym wieku to dość krytyczny okres dla różnych grup organizmów: saprofagów i drapieżników.

6. Wnioski

Przeprowadzone badania skłaniają do sformułowania następujących wniosków:

1. Liczebność żuka wiosennego zmienia się w gradiencie wieku drzewostanu. Na zrębach i w uprawach leśnych znajduje on optymalne warunki bytowe i jest tam zdecydowanie liczniejszy niż w dragowinach, tyczkownikach i dojrzałych drzewostanach.

2. Liczebność żuka leśnego (*Anoplotrupes stercorosus*) także zmienia się w gradiencie wieku drzewostanu. Optymalne warunki do bytowania znajduje on w drzewostanach starszych i dojrzałych, w których osiąga największą liczebność.

3. Formy dorosłe obu badanych gatunków są najliczniejsze pomiędzy lipcem a wrześniem.

4. Wyraźnie mniejsza liczebność populacji obu gatunków żuków w drzewostanach średniowiekowych – 30, 45 i 60-letnim, jest zapewne związana z mniejszą bazą pokarmową niż na zrębach i w uprawach oraz w dojrzałych drzewostanach.

Podziękowania

Badania zostały sfinansowane ze środków własnych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Literatura

- Barber H.S. 1931. Traps for cave-inhabiting insects. *Journal of the Elisha Mitchell Scientific Society*, 46: 259–266.
- Błażejowski F. 1956. Chrząszcze trupożerne rezerwatu cisowego Wierzchlas. *Zeszyty Naukowe UMK, Biologia*, 1: 63–88.
- Borowski S. 1960. *Geotrupes stercorosus* (Sc.) (Coleoptera, Scarabaeidae) w Białowieskim Parku Narodowym. *Fragmenta Faunistica*, 8(23): 337–365.
- Bray J.R., Curtis J.T. 1957. An ordination of upland forest communities of southern Wisconsin. *Ecological Monographs*, 27: 325–349.
- Burakowski B., Mroczkowski M., Stefańska J. 1983. Chrząszcze – Coleoptera. Scarabaeoidea, Dascilloidea, Byrrhoidea i Parnoidea. *Katalog Fauny Polski*, XXIII, 9: 3–294.
- Byk A. 2004. Zmiany liczebności żuka leśnego *Anoplotrupes stercorosus* (Hartm.) pod wpływem zalesień. *Sylvan*, 3: 28–34.
- Byk A. 2005. Zmiany liczebności żuka wiosennego *Trypocoris vernalis* (L.) pod wpływem zalesień. *Leśne Prace Badawcze*, 3: 51–59.
- Byk A. 2011. Abundance and composition of Geotrupidae (Coleoptera: Scarabaeoidea) in the developmental cycle of pine stands in Człuchów Forest (NW Poland). *Baltic Journal of Coleopterology*, 11(2): 171–186.
- Byk A., Semkiw P. 2010. Habitat preferences of the forest dung beetle *Anoplotrupes stercorosus* (Scriba, 1791) (Coleoptera: Geotrupidae) in the Białowieża Forest. *Acta Scientiarum Polonorum Silvarum Colendarum Ratio et Industria Lignaria*, 9(3–4): 17–28.
- Erbeling L., Erbeling M. 1984. Faunistische und ökologische Untersuchungen zur Sukzession aasbesuchender Coleopteren im südlichen Eggegebirge. *Decheniana*, 139: 231–240.
- Klimaszewski K., Szyszko J. 2000. Żukowate (Coleoptera, Scarabaeidae) negatywnych drzewostanów sosnowych. *Sylvan*, 10: 39–43.
- Koćárek P. 2003. Decomposition and Coleoptera succession on exposed carrion of small mammal in Opava, the Czech Republic. *European Journal of Soil Biology*, 39: 31–45.
- Koch K. 1991. Die Käfer Mitteleuropas. Ökologie. Band 2. *Pselaphidae – Lucanidae*. Goecke und Evers, Krefeld.
- Matuszkiewicz J.M. 2001. Zespoły leśne Polski. Warszawa, PWN.
- Plewińska B. 2007. The effect of food odour on food preference, activity and density of dung beetle *Geotrupes stercorosus* (Scriba, 1791) in a mixed coniferous forest. *Polish Journal of Ecology*, 55(3): 495–509.
- Rembiałkowska E. 1982. Energy balance of the developmental period of *Geotrupes stercorosus* (Scriba) (Scarabaeidae, Coleoptera). *Ekologia Polska*, 30: 393–427.
- Rojewski C. 1980. Znaczenie żuków gnojowych w przyrodzie i gospodarce człowieka. *Przegląd Zoologiczny*, 24(4): 431–438.
- Skłodowski J.J. W., Byk A., Malinowska A., Spała S., Błędowski J. 1998. Występowanie przedstawicieli rodzaju żuk (*Geotrupes* Latreille) na zrębie z pozostawionymi kępami sosen. *Sylvan*, 11: 37–42.
- Stebnicka Z. 1976. Żukowate – Scarabaeidae. Grupa podrodzin: Scarabaeidae laparosticti. *Klucze do rozpoznawania owadów Polski*. Warszawa, PWN, XIX, 28a: 139.
- Szujecki A. 1971. Wpływ rębni zupełnej na zgrupowanie ściółkowych kusakowatych (*Col.*, *Staphylinidae*) borów sosnowych świeżych. *Folia Forestalia Polonica, Seria A*, 18: 5–45.
- Szwałko P. 1995. Chrząszcze żukowate (Coleoptera: Scarabaeoidea) Puszczy Białowieskiej w aspekcie dotychczasowych badań monitoringowych na terenie północno-wschodniej Polski. *Prace Instytutu Badawczego Leśnictwa, Seria A*. 794: 108–128.
- Szyszko J. 1983. Scarabaeidae. W: A. Szujecki (red.). The process of forest soil macrofauna formation after afforestation of farmland. Warsaw Agricultural University Press, Warsaw: 112–116.
- Thiele H. U. 1977. Carabid beetles in their environments. Springer, Berlin.
- Tischler W. H. 1976. Untersuchungen über die tierische Besiedlung von Aas in verschiedenen Strata von Wald-ökosystemen. *Pedobiologia*, 16: 99–105.

Habitat selection by two species of dung beetle, *Anoplotrupes stercorosus* (Scriba) and *Trypocopris vernalis* (L.) (Coleoptera: Geotrupidae), changes with stand age in a fresh pine forest

Dawid Marczak

Kampinos National Park, ul. Tetmajera 38, 05-080 Izabelin, Poland; University of Ecology and Management in Warsaw, Department of Ecology, ul. Wawelska 14, 02-061 Warszawa, Poland.

Tel. +48 22 7226001, e-mail: dawid.marczak@gmail.com

Abstract. In Poland, *Anoplotrupes stercorosus* (Scriba) and *Trypocopris vernalis* (L.), are very common throughout the whole country and belong to the most numerous representatives of the Geotrupidae family. Research on the habitat selectivity of *Anoplotrupes stercorosus* (Scriba) and *Trypocopris vernalis* (L.) was conducted in the years 2004–2006 in the Wipsowo Forest Inspectorate (Regional Forest Department in Olsztyn). The dung beetles were collected using Barber traps installed in a clearcut comprising, 2, 3, 5, 8, and 16 year old thickets and tree-stands aged 30, 45, 60, 80, 100 and 135 years. According to phytosociology these tree-stands are a plant community of fresh continental pine forest (*Peucedano-Pinetum*), while typologically all sites are within the fresh coniferous forest. During the course of this research 29197 individual dung beetles were captured, including 23137 individuals of *A. stercorosus* and 6060 individuals of *T. vernalis*. Both species were caught at each research site. At nearly all sites *A. stercorosus* dominated. Only within the clearcut area were the number of *T. vernalis* was higher than at other sites. Very many individuals of *T. vernalis* were present in the clearcut area but their numbers decreased gradually with increasing tree-stand age. An opposite situation was noted for *A. stercorosus*. There was an interesting statistically-significant decrease in the abundance of both species in the middle-aged tree-stands – 30, 45 and 60-year-old. Analysing the seasonal dynamics revealed one peak in the population of *T. vernalis* in July, whereas there were two peaks in the population of *A. stercorosus*: a small peak in July and a much larger peak in September. There was a significant negative correlation between the numbers of *T. vernalis* and tree-stand age ($p < 0.05$, $r = -0.57$), and a significant positive correlation between the *A. stercorosus* population size and tree-stand age ($p < 0.05$, $r = 0.48$).

Key words: Geotrupidae, *Anoplotrupes stercorosus*, *Trypocopris vernalis*, ecology, afforestation, NW Poland

1. Introduction

The Scarabaeidae (Geotrupidae), as members of the group of trophic saprophages, play a critical role in forest ecosystems (Rembiałkowska 1980; Rojewski 1980). Both species discussed in this paper are very common in Poland and represent the most multiple species of the Scarabaeidae family in the country (Stebnicka 1976; Burakowski et al. 1983).

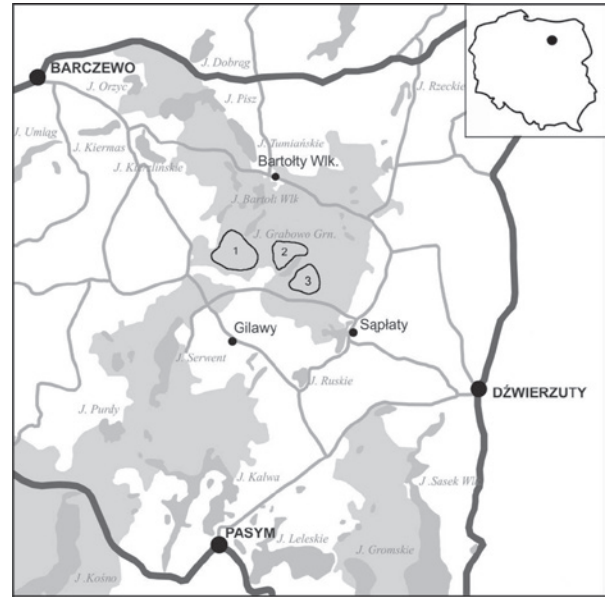
Anoplotrupes stercorosus (Scriba) is a forest species; its larvae feed mainly on dead plant matter, particularly litter, which the adults bury in their corridors and brooding burrows (Stebnicka 1976). Tischler (1976), L. and M. Erbeling (1984) also observed this species feeding on carrion. A second species – *Trypocopris vernalis* (L.), also feeds on dead organic matter, but prefers the feces of herbivores (Szyszko 1983).

Scientific literature has devoted much attention to the ecology of both species. Borowski (1960) studied the composition of the species and role of Scarabaeidae in forest management. Szwałko (1995) analysed the possibility of using Scarabaeidae to monitor the Białowieża Forest. Skłodowski et al. (1998) studied the occurrence of Scarabaeidae species in pine stump fields after clearcutting, while Klimaszewski and Szyszko (2000) analysed the Scarabaeidae inhabiting sparsely growing pine stands. Plewińska (2007) conducted experiments using attractant traps, designed to demonstrate the impact of food availability on populations of *Anoplotrupes stercorosus*. Byk (2004, 2005) undertook a study on the impact of afforestation in former farmland and forests on changes in the numbers of *Anoplotrupes stercorosus* and *Trypocopris vernalis*. This author also researched the changes in size and composition of Geotrupidae in relation to the age of pine forests (Byk 2011). Byk and Semkiw (2010) additionally analysed the habitat selectivity of *Anoplotrupes stercorosus* in the Białowieża Forest.

The aim of this study was to determine the numbers and co-occurrence of two species of Geotrupidae: *Anoplotrupes stercorosus* and *Trypocopris vernalis* in continental pine forest habitat in relation to differences in the age of tree stands.

2. Study area

The study was conducted in north-eastern Poland (UTM DE85) in the Warmia and Mazury Voivodeship; and the research sites were located in the Nerwik forest, part of the Wipsowo Forest District (Fig. 1). The District is 25,027,23 hectares in size, with the Nerwik forest occupying 1,322,4 hectares of this area. The dominant species in the study area is pine (*Pinus sylvestris* L.), mixed with Common spruce (*Picea abies* L.), Silver birch (*Betula pendula* Roth.), oak (*Quercus* sp), Common hornbeam (*Carpinus betulus* L.) and larch (*Larix* sp.) The habitat is dominated by mixed coniferous forests - comprising about 56% of the area. Phytosociologically, the tree stands in this habitat are classified as continental pine forest (*Peucedano-Pinetum*) (Matuszkiewicz 2001), although the species composition and proportions of the plant species of the forest floor differ depending on the age of the tree stand (Szujewski 1971). Typologically, all the study sites were located in pine forests growing in forest soils.

Figure 1. The study area: 1 – thickets at the age of 5 and 16 years, stands at the age of 30 and 60 years; 2 – clearcut and thickets at 2, 3 and 8 years; 3 – stands at 45, 80 and 135 years

Twelve sites were selected for the study, differing by tree stand age – from a clearcut in a continental pine forest to a mature pine stand intended to be logged. Younger stands were studied in smaller age intervals due to the rapid changes occurring in the structure of the substrate (composition of the litter, appearance and disappearance of the moss substrate) associated with changes in exposure to light, which is mainly influenced by the development of young trees' lower branches, whose density blocks the amount of light reaching the forest floor. The class of pine plantations of 2, 3, 5, 8 and 16 years of age were chosen for the study. The next class of plots included middle-aged stands 30-, 45 and 60-years-old, chosen in larger age intervals due to the smaller changes occurring within these stands at these ages. The old tree stand class was represented by 80-, 100- and 135-year-old stands.

3. Materials and methods

Field studies were carried out in 2004–2006. To catch these epigeic beetles, Barber traps were used (Barber 1931). This is a standard method and widely used in such studies (Thiele 1977).

Plastic cups with a capacity of 500 cm³ were used as single traps. The diameter of the upper part of the cup was 10 cm and served as the entry into the trap.

Each trap was placed in the ground so that its upper edge was flush with the ground level, ensuring that the beetles could fall into them easily from the soil surface. The traps were filled with 200 ml of ethylene glycol to kill and preserve the insects. A few drops of detergent were added to the ethylene glycol to reduce surface tension.

Ten traps were installed in each tree stand studied, placed in a linear pattern at 10 m intervals.

Beetles were collected during the growing season, lasting from April until the first frost in the fall. The specific dates for successive years were as follows:

- 05.05.2004 – 11.11.2004,
- 28.04.2005 – 23.10.2005,
- 25.04.2006 – 16.11.2006.

The traps were emptied regularly about every 10 days. The specimens from the traps were sorted and tagged.

For each site, the ratio of the dominance of both species, as well as the percentage of each species in the grouping were calculated. An analysis of the capture of both types of the taxa beetle was performed, based on the total number of individuals caught in all the traps during each month of the study correlated to the age of the tree stand. An assessment was also made of the qualitative and quantitative similarity of beetle assemblages inhabiting the research sites based on the Bray-Curtis index (1957). The Student's *t* test was used to determine the statistical significance of the differences found in the numbers of both species in the studied sites ($p < 0,05$). The statistical analysis was performed using the Statistica and BiodiversityPro programs.

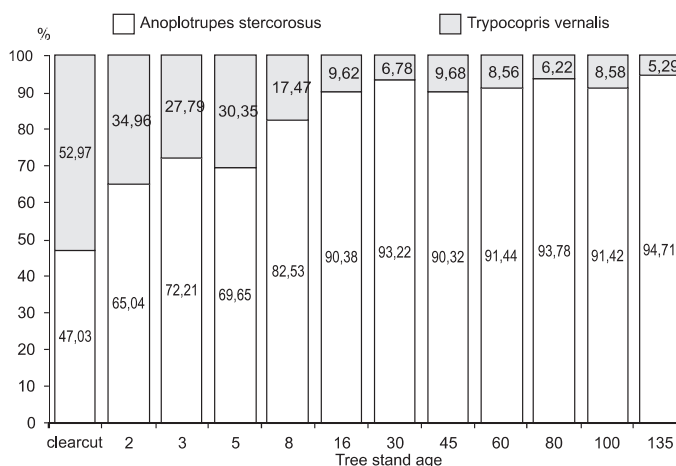
4. Results

During the study, 29197 beetles were caught, including 23137 *A. stercorosus* individuals and 6,060 *T. vernalis* individuals. Both species were caught in each research site.

An analysis of the species' domination confirmed that *A. stercorosus* dominated in almost all the sites. A greater proportion of *T. vernalis* was observed only in the clearcuts (Fig. 2). The structure of the dominance of both species in the tree thickets of 2, 3 and 5 years of age was fairly constant, with *T. vernalis* comprising about 30% of the total and *A. stercorosus* and about 70%. *A. stercorosus* was found in the largest proportion in mature tree stands of 80 and 135 years of age.

The number of captured *T. vernalis* was greatest in the clearcut, and decreased with increasing tree stand age (Fig. 3). Another increase in the numbers of this species occurred again, but not significantly, only in stands over 80-years-old. The opposite situation was noted for *A. stercorosus* (Fig. 3), although in middle-aged stands, i.e. 30, 45 and 60-years-old; an important, statistically significant decrease was noted in the number of trapped beetles of both species (Fig. 3). There were significant differences observed in *T. vernalis* abundance at different research sites. In the case of *A. stercorosus*, statistically significant differences were found in the number of captured specimens between the clearcut and thicket class (2, 3, 5, 8 and 16-year-old trees) and the mature forest stands (80, 100 and 135-year-old trees).

Seasonal dynamics of both species differed: in the case of *T. vernalis*, the peak population was noted in August, while *A. stercorosus* exhibited two peaks –

Figure 2. The domination structure of *A. stercorosus* and *T. vernalis* on the research sites

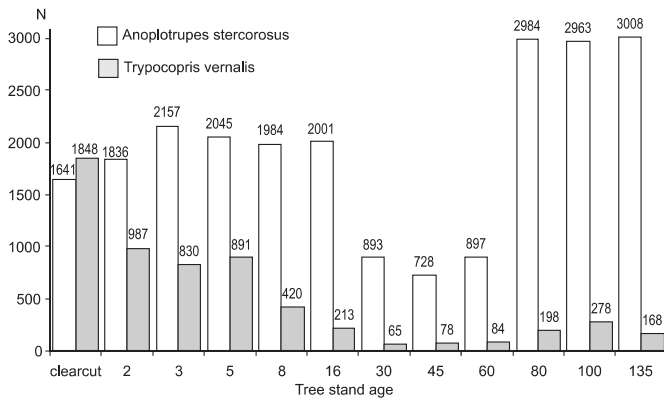

Figure 3. Changes in numbers of *T. vernalis* and *A. stercorosus* on the research sites

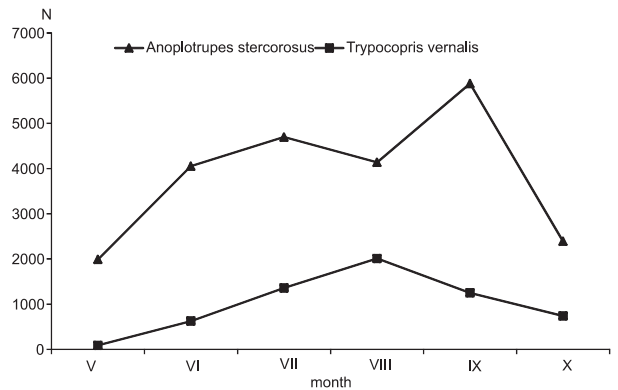

Figure 4. Seasonal dynamics of *A. stercorosus* and *T. vernalis*

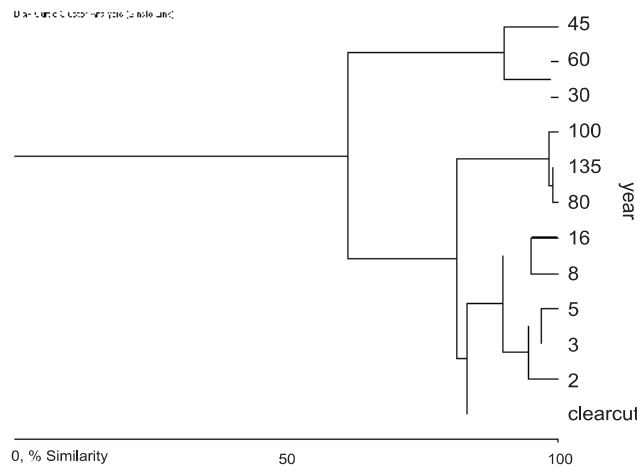

Figure 5. Dendrogram of quality-number similarities of the research sites according to the Bray-Curtis method

a smaller one in July and a significantly greater one in September (Fig. 4).

A significant negative correlation (-0,57) was found for *T. vernalis* abundance and tree stand age ($p < 0,05$), while a significant positive correlation (0,48) was revealed for *A. stercorosus*’ abundance and age of the forest stand ($p < 0,05$).

A dendrogram of the qualitative and quantitative similarities grouped the research sites into two clusters of about 60% similarity (Fig. 5). The first cluster comprised of beetle assemblages inhabiting 30, 45 and 60-year-old tree stands. Two sub-groups were able to be distinguished in the second cluster, which grouped the remaining sites. The first comprised of beetle assemblages occurring in clearcuts and thickets of 2, 3, 5, 8 and 16 years of age, while the second was formed by an assemblage in mature stands of 80, 100 and 135 years of age.

5. Discussion

The dominant species in each of the studied assemblages, except for the clearcut, was *A. stercorosus*. The proportion of this typical forest species in beetle assemblages ranged from 47,03% in the clearcut to 94,71% in the 135-year-old tree stand. High number of this species in the forest is associated with the prevalence and availability of large amounts of dead organic matter feeding on a specific diet (Stebnicka 1976; Burakowski et al. 1983, Byk 2004, Byk and Semkiw 2010). The proportion of *A. stercorosus* in recently planted stands was smaller than in mature tree stands. The positive result for the correlation of abundance with tree stand age indicates the habitat specialization of this species, with a preference for older, uniform stands. Similar observations were made

by Koch (1991). In his research on changes in the number of *A. stercorosus* related to the extent of afforestation in the Człuchowski Forest, Byk (2004) also noted greater numbers of captured beetles with an increased age gradient of the forest - from a clearcut, through thickets, to mature tree stands. Similar results were also obtained in afforested former farmlands. In studies of Geotrupidae assemblages in the Człuchowski Forest pine stands, Byk (2011) also found a marked increase in the numbers of this species in the older stand age classes. Szyszko (1983) showed that *A. stercorosus* was not present in clearcuts or thickets, and only appeared in 18-year-old stands, with its greatest numbers reaching in 60-year-old tree stands. In the study presented here, *A. stercorosus* occurred in each of the three age classes studied, with the highest proportion reached in mature stands.

According to Burakowski et al. (1983) *A. stercorosus* appears as an imago in spring (from April–June) and autumn (from July to October). This is confirmed by the findings of other authors (Błażejowski 1956, Borowski 1960; Kočárek 2003). L. & M. Erbeling (1984) state that the beetles breed more in spring than in autumn. Their research also presents two peaks of observed abundance, i.e. a smaller one in July and a greater one in September. Similar results were also obtained by Byk (2004, 2011) in his Człuchowski Forest studies.

The second species, *T. vernalis*, represented the largest portion of the number of beetles captured in the clearcut – 52,97%; this number decreased as the tree stands aged. *T. vernalis* is a species associated with younger stages of forest development, which is confirmed by the negative correlation between its numbers and age of tree stand. It occurs in different environments. More individuals of this species are found in thickets than in the mature forest, but it is also present in older stands, indicating a habitat preference for the ecotone zones, i.e. open areas adjacent to forests (Aleksandrovich, Pisanenko 1987). Byk (2011) also noted the increased numbers of this species in younger age group of trees, but in his study, the species is also abundant in mature stands. On the other hand, Szyszko (1983) indicated that the largest number of *T. vernalis* was found in 11 and 14-year-old tree plantations. Perhaps this is due to the fact that Szyszko (1983) conducted research in afforested former farmlands, where the succession process differs from that in forest sites used for logging.

As a saprophage, *T. vernalis* is associated with animal feces. Klimaszewski and Szyszko (2000) draw attention to the increased numbers of *T. vernalis* on one hand, and deer, on the other hand, in atypically developed pine stands. They captured many more *T. vernalis* in

degraded and sunny forests where there were many more animals than in the dense tree stands. An analogous situation probably exists in clearcuts and thickets: a larger population of deer is supported, (roe and red deer) in comparison to dense forests, and following this, a greater food base is available for this beetle species.

The peak of abundance for this species occurred in August, differing slightly from Byk's studies (2005, 2011) in the Człuchowski Forest, where most individuals were caught from June to August.

The analysis of faunistic similarity using the Bray-Curtis method clearly distinguished a cluster of beetle assemblages inhabiting middle-aged tree stands (30, 45, and 60 years of age). The numbers of both species of beetles was clearly much smaller in these tree stands. In the case of *A. stercorosus*, this is probably due to the small amount of dead organic matter in the litter. At this stage of forest growth, the ground is completely shaded, mosses withdraw and the scant litter is made up of fallen pine needles. In the absence of undergrowth vegetation, stands of this age are reluctantly used by animals; hence the lesser numbers of *T. vernalis*, which are dependent on the feces of large herbivores (Klimaszewski and Szyszko 2000). This age of tree stand is quite a critical period in the cycle of forest reconstruction for various groups of organisms: saprophages and predators.

6. Conclusions

The study conducted leads to the formulation of the following conclusions:

1. The number of *T. vernalis* changes with the tree stand age gradient. It finds its most optimal habitat conditions in clearcuts and thickets, where it is observed in decidedly greater numbers than in young pole wood, pole wood or mature tree stands.
2. The number of *Anoplotrupes stercorosus* also changes with the tree stand age gradient. Its optimal habitat conditions are in older and mature tree stands, where it reaches its greatest numbers.
3. The adults of both studied species are most numerous between July and September.
4. The distinctly smaller population numbers of both species in middle-aged tree stands (30, 45 and 60 years of age) is most likely due to the smaller food base found there than in clearcuts, thickets or mature tree stands.

Acknowledgements

The study was funded from its own resources University of Warmia and Mazury in Olsztyn.

References

- Aleksandrovich O.R., Pisanenko A.D. 1987 Обзор фауны жуков-мертвоедов (Coleoptera, Silphidae) Белоруссии [The review of carrion-beetles fauna (Coleoptera, Silphidae) of Belarus]. Вестник БГУ. Сер.2. Химия. Биология. География. Мн.: Наука и техника, N 2., С. 41–44.
- Barber H.S. 1931. Traps for cave-inhabiting insects. *Journal of the Elisha Mitchell Scientific Society*, 46: 259–266.
- Błażejowski F. 1956. Chrzążcze trupożerne rezerwatu cisowego Wierzchlas [Necrophagous beetles of the Wierzchlas yew-tree preserve]. *Zeszyty Naukowe UMK, Biologia*, 1: 63–88.
- Borowski S. 1960. *Geotrupes stercorosus* (Sc.) (Coleoptera, Scarabaeidae) w Białowieckim Parku Narodowym [Geotrupes stercorosus (Sc.) (Coleoptera, Scarabaeidae) in the Białowieża National Park]. *Fragmenta Faunistica*, 8 (23): 337–365.
- Bray J.R., Curtis J.T. 1957. An ordination of upland forest communities of southern Wisconsin. *Ecological Monographs*, 27: 325–349.
- Burakowski B., Mroczkowski M., Stefańska J. 1983. Chrzążcze – Coleoptera. Scarabaeoidea, Dascilloidea, Byrrhoidea i Parnoidea [Volumes of the Catalogue of Fauna of Poland. Part XXIII – Coleoptera. Scarabaeoidea, Dascilloidea, Byrrhoidea i Parnoidea]. Katalog Fauny Polski, XXIII, 9: 3–294.
- Byk A. 2004. Zmiany liczebności żuka leśnego *Anoplotrupes stercorosus* (Hartm.) pod wpływem zalesień [The effect of afforestations on population dynamics of *Anoplotrupes stercorosus* (Hartm.)]. *Sylwan*, 3: 28–34.
- Byk A. 2005. Zmiany liczebności żuka wiosennego *Trypocopris vernalis* (L.) pod wpływem zalesień [The effect of afforestation on population dynamics of *Trypocopris vernalis* (L.) (Coleoptera: Geotrupidae)]. *Leśne Prace Badawcze*, 3: 51–59.
- Byk A. 2011. Abundance and composition of Geotrupidae (Coleoptera: Scarabaeoidea) in the developmental cycle of pine stands in Człuchów Forest (NW Poland). *Baltic Journal of Coleopterology*, 11 (2): 171–186.
- Byk A., Semkiw P. 2010. Habitat preferences of the forest dung beetle *Anoplotrupes stercorosus* (Scriba, 1791) (Coleoptera: Geotrupidae) in the Białowieża Forest. *Acta Scientiarum Polonorum Silvarum Colendarum Ratio et Industria Lignaria*, 9 (3–4): 17–28.
- Erbeling L., Erbeling M. 1984. Faunistische und ökologische Untersuchungen zur Sukzession aasbesuchender Coleopteren im südlichen Eggegebirge. *Decheniana*, 139: 231–240.
- Klimaszewski K., Szyszko J. 2000. Żukowate (Coleoptera, Scarabaeidae) negatywnych drzewostanów sosnowych [Dung beetles (Coleoptera, Scarabaeidae) in pine stands of low quality]. *Sylwan*, 10: 39–43.
- Koćárek P. 2003. Decomposition and Coleoptera succession on exposed carrion of small mammal in Opava, the Czech Republic. *European Journal of Soil Biology*, 39: 31–45.
- Koch K. 1991. Die Käfer Mitteleuropas. Ökologie. Band 2. *Pselaphidae – Lucanidae*. Goecke und Evers, Krefeld.
- Matuszkiewicz J.M. 2001. Zespoły leśne Polski. PWN, Warszawa.
- Plewińska B. 2007. The effect of food odour on food preference, activity and density of dung beetle *Geotrupes stercorosus* (Scriba, 1791) in a mixed coniferous forest. *Polish Journal of Ecology*, 55 (3): 495–509.
- Rembiałkowska E. 1982. Energy balance of the developmental period of *Geotrupes stercorosus* (Scriba) (Scarabaeidae, Coleoptera). *Ekologia Polska*, 30: 393–427.
- Rojewski C. 1980. Znaczenie żuków gnojowych w przyrodzie i gospodarce człowieka [The role of dung beetles in the nature and in economy]. *Przegląd Zoologiczny*, 24 (4): 431–438.
- Skłodowski J. J. W., Byk A., Malinowska A., Spała S., Błędowski J. 1998. Występowanie przedstawicieli rodzaju żuk (*Geotrupes* Latreille) na zrębie z pozostawionymi kępami sosen [Occurrence of representatives of the *Geotrupes* Latreille genus on a clearcut with remaining groups of Pine trees]. *Sylwan*, 11: 37–42.
- Stebnicka Z. 1976. Żukowate – Scarabaeidae. Grupa podrodzin: Scarabaeidae laparosticti. *Klucze do rozpoznawania owadów Polski*. PWN, Warszawa, XIX, 28a: 139.
- Szujecki A. 1971. Wpływ rębni zupełnej na zgrupowanie ściółkowych kusakowatych (*Col.*, *Staphylinidae*) borów sosnowych świeżych [The effect of clear-cutting upon the community of litter inhabiting staphylinids (*Col.*, *Staphylinidae*) in fresh pine forests]. *Folia Forestalia Polonica, Seria A*, 18: 5–45.
- Szwalko P. 1995. Chrzążcze żukowate (Coleoptera: Scarabaeoidea) Puszczy Białowieckiej w aspekcie dotychczasowych badań monitoringowych na terenie północno-wschodniej Polski [Scarabaeoidea (Coleoptera) of the Białowieża Primeval Forest in the aspect of the results obtained so far in the monitoring study in NE Poland]. *Prace Instytutu Badawczego Leśnictwa, Seria A*. 794: 108–128.
- Szyszko J. 1983. Scarabaeidae. In: A. Szujecki (ed.). The process of forest soil macrofauna formation after afforestation of farmland. Warsaw Agricultural University Press, Warsaw: 112–116.
- Thiele H. U. 1977. Carabid beetles in their environments. Springer, Berlin.
- Tischler W. H. 1976. Untersuchungen über die tierische Besiedlung von Aas in verschiedenen Strata von Waldökosystemen. *Pedobiologia*, 16: 99–105.